

УДК 330.322+626

І. І. Овчаренко

СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ ПРОТИПАВОДКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Розглянуто методичні аспекти механізму залучення інвестицій у будівництво та реконструкцію об'єктів водогосподарського комплексу протипаводкового призначення та управління ними. Приділено увагу структурі проектів та механізмам управління ними. Вперше проведено систематизацію та класифікацію інвестиційних проектів протипаводкового призначення, етапів їх розроблення і критеріїв та рекомендацій відбору з урахуванням провідного світового та вітчизняного досвіду. Результати роботи планується використати у проекті відповідних методичних рекомендацій Державного комітету України по водному господарству.

Інженерний захист територій від затоплення паводковими водами полягає у будівництві капітальних гідротехнічних споруд спеціального призначення для регулювання водних потоків, що утворюються під час паводків на схилах і у гідрографічній мережі.

За призначенням гідротехнічних споруд їх умовно відносять до таких, що:

- гасять швидкість та енергію водних потоків;
- спрямовують водні потоки у безпечних напрямках;
- захищають території і об'єкти від затоплення;
- регулюють інтенсивність стоку води.

Клас капітальності гідротехнічної споруди визначають за забезпеченістю (імовірністю перевищення в ряду спостережень) рівнів і витрат води, від руйнівної дії яких захищає цей комплекс споруд. Чим менша забезпеченість, тим вищий клас капітальності споруд. Зазвичай захисні гідротехнічні споруди розраховують на рівні і витрати вод забезпеченістю 1 % і менше.

Інвестиційні проекти будівництва та реконструкції об'єктів водогосподарського комплексу протипаводкового призначення мають переважно соціальний ефект і тому фінансуються з державного і місцевого бюджетів через державні або регіональні програми захисту територій від затоплення [1—4].

В процесі реалізації проекту будь-яким суб'єктам інвестиційної діяльності може бути надана державна підтримка. Порядок такої підтримки регулюється нормативно-правовими актами державного, регіонального і місцевого рівнів [5].

Державна підтримка надається суб'єктам інвестиційної діяльності у вигляді:

- державних гарантій;
- субсидій з державного бюджету;
- бюджетних кредитів;
- передачі державного майна в оренду;
- пільг на розмір орендної плати за користування державним майном.

Перспективною формою фінансування інвестиційних проектів і управління ними є створення акціонерних компаній, передача систем протипаводкового захисту у концесію.

По-перше, кошти державного і місцевого бюджетів будуть використовуватись нарівні з приватним капіталом (за умов утворення спільних акціонерних компаній). По-друге, можуть бути капіталізовані кошти фізичних і приватних осіб, переважно тих, що проживають на територіях, що потребують протипаводкового захисту.

Залучення населення в якості концесіонерів може сприяти розвитку інженерної інфраструктури

територій, в тому числі захисної. Очікується подвійний соціальний ефект: з одного боку — завдяки захисту населення, промислової і комунальної інфраструктури від руйнівної та, навіть смертельної, дії вод, з другого боку — завдяки зростанню доходів домогосподарств і територіальних громад.

На сьогодні є актуальним розроблення механізму залучення інвестицій у вигляді приватного капіталу та коштів територіальних громад у будівництво та реконструкцію об'єктів водогосподарського комплексу протипаводкового призначення. Для цього слід чітко визначити структуру інвестиційних проектів протипаводкового призначення та механізми і рекомендації щодо управління ними, з урахуванням закономірностей та підходів у галузі інвестиційних процесів в Україні та у світі загалом під час будівництва протипаводкових гідротехнічних споруд. Основними задачами, у цьому випадку, є такі:

- вибір об'єкта інвестицій;
- порядок підготовки інвестиційного проекту;
- комплексна експертна оцінка інвестиційного проекту;
- порядок залучення (відбору) інвесторів;
- порядок фінансування інвестиційних проектів.

Інвестиційний проект вимагає проходження чотирьох стадій: передінвестиційної, інвестиційної, експлуатаційної і ліквідаційної [6].

Передінвестиційна стадія, у свою чергу, складається з етапів:

- вибору об'єктів і суб'єктів інвестування;
- розробки проектно-кошторисної документації;
- розробки техніко-економічного обґрунтування і бізнес-плану;
- визначення джерел фінансування.

На останньому етапі має аналізуватись фінансова діяльність суб'єктів інвестування з метою визначення достатності власних коштів, перспективи залучення позик (отримання різних видів кредитів, випуск акцій, облігацій, векселів у вільний продаж тощо), державної підтримки у вигляді бюджетних асигнувань.

Передінвестиційна стадія повинна включати також:

- державну реєстрацію суб'єктів, що здійснюють інвестиційний проект;
- отримання патентів, атестацій і ліцензій на виконання такого виду діяльності;
- придбання об'єктів нерухомості і узгодження дій на цих об'єктах з органами державного і місцевого управління;
- архітектурне проектування.

Результатом передінвестиційних досліджень є розгорнений бізнес-план інвестиційного проекту. В найзагальнішому значенні під бізнес-планом розуміється документ, що містить в структурованому вигляді всю інформацію про проект, необхідну для його здійснення [7, 8].

Бізнес-план є документом, в якому описуються основні аспекти майбутнього інвестиційного заходу, аналізуються проблеми, з якими можуть зіткнутися інвестори, а також визначаються способи вирішення цих проблем. Бізнес-план допомагає потенційним інвесторам оцінити витрати, визначити потенційну вигоду. Правильно складений бізнес-план відповідає на питання, чи варто взагалі вкладати гроші в дану справу і чи окупляться всі витрати. Він допомагає передбачити майбутні труднощі і зрозуміти, як їх подолати. Адресується бізнес-план інвесторам, ресурси яких плануються привернути в рамках реалізації інвестиційного проекту, а також менеджерам, охочим ретельно проаналізувати власні ідеї, перевірити їх на доцільність і реалістичність.

Інвестиційна стадія проекту складається з етапів:

- будівництва споруд;
- закупівлі машин і устаткування, поповнення виробничих потужностей, впровадження нових технологій;
- заходи щодо введення споруд в експлуатацію;
- підключення об'єктів до електро-, тепло-, газових мереж, а також до систем водопостачання і водовідведення;
- перевірки пожежної і санітарної безпеки;

- проходження екологічного контролю;
- підбору персоналу.

Експлуатаційна стадія проекту включає етапи:

- здійснення робіт і послуг із захисту територій і об'єктів від затоплення, розробки, узгодження і затвердження тарифів і цін;
- ліцензування видів діяльності;
- атестації співробітників;
- аналізу фінансово-господарської діяльності;
- моніторингу стану гідротехнічних споруд;
- взаємодії з податковими органами з нарахування і сплати податків та надання необхідної звітності;
- пошуку стратегічних партнерів.

Ліквідаційна стадія проекту складається з етапів:

- розформовування персоналу;
- продаж майна організації;
- ліквідації організації.

Інвестиційний проект містить два великі блоки документів [7, 8]:

- документально оформлене обґрунтування економічної доцільності, об'єму і термінів здійснення капітальних вкладень, включаючи необхідну проектно-кошторисну документацію, розроблену відповідно до законодавства України і затверджену встановленим порядком;
- бізнес-план як опис практичних дій для здійснення інвестицій.

Під час розробки механізму та рекомендацій щодо управління інвестиційними проектами у сфері захисту територій і населення від затоплення поверхневими водами слід враховувати багато особливостей та характеристик проектів. Пропонується класифікувати проекти за такими ознаками.

За призначенням — на соціальні і такі, що здійснюються відповідно до вимог законів і нормативних актів. Мета перших інвестицій — забезпечення соціального ефекту, хоча непрямий економічний ефект не виключається. Подібні проекти носять витратний характер і тому здійснюються або державними і муніципальними органами або великими фірмами.

Відповідні інвестиції можуть бути як самостійними проектами (наприклад, будівництво нових захисних споруд), так і субпроектами в рамках великої інвестиційної програми. Спочатку ініціатором таких проектів виступає держава, проте у міру соціально-економічного прогресу самі компанії і суспільні організації можуть ініціювати відповідні капіталовкладення.

За величиною необхідних інвестицій. На практиці це відображається в класифікації проектів на великі, традиційні і дрібні, в залежності від об'єму капіталовкладень. Проекти з різних груп, як правило, знаходяться в компетенції керівників різного рівня.

Існують і інші критерії. Зокрема, пошук відповідних джерел фінансування, відмінність в оцінці ризику і наслідків у разі того або іншого розвитку подій. Дрібний проект може бути профінансований за рахунок одного джерела, тоді як реалізація великого проекту вимагає залучення додаткових джерел, що пов'язано з оцінкою ризику, необхідністю забезпечення отриманих кредитів і позик, оцінкою середньозваженої вартості джерел і ін.

За типом передбачуваного ефекту. Мета, яка ставиться під час оцінювання проектів, різна, а результати не обов'язково носять характер очевидного прибутку. Можуть бути проекти, які самі по собі збиткові в економічному значенні, але приносять непрямий дохід та досягнення деякого соціального ефекту, зниження витрат за іншими проектами і виробництвами і ін.

Дуже гостро ставиться питання про охорону навколишнього середовища і забезпечення безпеки населення. В цьому випадку традиційні показники ефекту, а також критерії оцінки доцільності проекту, основані на формалізованих алгоритмах, можуть поступатися місцем неформалізованим критеріям.

Проекти, призначені для отримання соціального ефекту, мають місце, перш за все, під час реалізації державних і муніципальних програм.

За типом відносин. Особливо важливим в аналізі інвестиційних проектів є виділення різних відносин взаємозалежності. Два проекти називаються *незалежними*, якщо рішення про ухвалення

одного з них не позначається на рішенні про ухвалення іншого. Якщо два і більше проектів не можуть бути реалізованими одночасно, тобто ухвалення одного з них автоматично означає, що проектами, які залишилися, необхідно буде знехтувати, то проекти відносять до *альтернативних* або *взаємовиключних*.

Розділення проектів на незалежні і альтернативні має особливо важливе значення у комплектуванні інвестиційного портфеля в умовах обмежень на сумарний об'єм капіталовкладень. Величина верхньої межі обсягу потрібних коштів може бути у момент планування невизначеною і залежною від різних чинників, наприклад, суми прибутку поточного і майбутніх періодів [9, 10]. У цьому випадку, зазвичай, доводиться розглядати незалежні проекти за їх пріоритетністю. Проекти, реалізація яких може відбуватися лише спільно, називають *взаємодоповнювальними*.

Проекти пов'язані між собою відносинами *комплементарності*, якщо ухвалення нового проекту сприяє зростанню доходів кожного проекту окремо або декількох інших проектів. Виявлення відносин комплементарності має на увазі пріоритетність розгляду проектів в комплексі, а не ізольовано. Це має особливе значення, коли ухвалення проекту за вибраним основним критерієм не є очевидним — в цьому випадку повинні використовуватися додаткові критерії, у тому числі і ступінь комплементарності.

Проекти пов'язані між собою відносинами *заміщення*, якщо ухвалення нового проекту приводить до деякого зниження доходів кожного проекту окремо або декількох діючих проектів.

За типом грошового потоку. Будь-який проект пов'язаний грошовим потоком через низку інвестицій і надходжень. Потік називається *одинарним*, якщо він складається з початкової інвестиції, зробленої одноразово або протягом декількох послідовних базових періодів, і подальших припливів грошових коштів; якщо припливи грошових коштів чергують в будь-якій послідовності з їх відтоками, потік називається *неодинарним*. Виділення одинарних і неодинарних потоків надзвичайно важливе у разі вибору того чи іншого критерію оцінки, оскільки, не всі критерії справляються з ситуацією, коли доводиться аналізувати проекти з неодинарними грошовими потоками.

За відношенням до ризику. Інвестиційні проекти розрізняються за ступенем ризику. Як найменш ризикові проекти — це такі, що виконуються за державним замовленням.

За терміном реалізації:

- короткострокові (до 3 років);
- середньострокові (3—5 років);
- довгострокові (понад 5 років).

Будь-який проект, навіть найбільший, зазвичай, є лише елементом інвестиційної програми, здійснюваної в рамках інвестиційної державної політики. Розробка цієї політики припускає:

- формулювання довгострокової мети діяльності; пошук інших перспективних сфер вкладання вільного капіталу;
- розроблення інженерно-технологічних, маркетингових і фінансових прогнозів; формулювання мети і завдань інвестиційної діяльності;
- дослідження ринку і ідентифікацію можливих і доступних проектів;
- економічну оцінку і перебір варіантів в умовах різних обмежень (тимчасових, ресурсних, мають економічну і соціальну природу і ін.);
- формування інвестиційного портфеля;
- підготовку і періодичне уточнення бюджету капітальних вкладень; перманентну оцінку діючих проектів;
- оцінку наслідків реалізації проектів, що завершилися.

В ході формування стратегії інвестицій окреслюються основні напрями діяльності, сфери і пріоритетність вкладання капіталу. При цьому виходять з прийнятної рентабельності, стійкості зростання, необхідної диверсифікації бізнесу [6]. Питання про пошук перспективних сфер вкладання капіталу виникає з появою грошових коштів, які їх власники вважають за можливе вкладати в інвестиційні проекти.

Конкретне вкладання капіталу може бути виконане різними способами, тому виникає поняття альтернативних проектів, з яких, за допомогою ряду критеріїв, і вибирається остаточний варіант дій. Інвестиційна діяльність — це сукупність проектів, що чергуються і здійснюються практично безперервно [11]. Цим зумовлюється необхідність постійного поточного контролю і оцінки діючих

проектів на предмет доцільності їх продовження або, навпаки, завершення. Будь-який завершений проект підлягає так званому пост-аудиту, в ході якого оцінюються отримані результати і наслідки.

Техніко-економічне обґрунтування проекту (ТЕО) або оцінка його техніко-економічної і фінансової прийнятності, передбачає:

- підготовку пояснення, що включає дані попереднього обґрунтування інвестиційних можливостей;
- підготовку початково-дозвільної документації;
- розроблення технічних рішень, у тому числі генерального плану, проектних рішень;
- містобудівні, архітектурно-планувальні і будівельні рішення;
- інженерне забезпечення;
- проведення заходів з охорони навколишнього природного середовища і цивільної оборони;
- описання організації будівництва;
- підготовку даних про необхідне житлово-цивільне будівництво;
- розробку системи управління об'єктами;
- підготовку кошторисно-фінансової документації, у тому числі оцінку витрат виробництва, розрахунок капітальних витрат, розрахунок річних надходжень, розрахунок потреби в оборотному капіталі, проєктовані і рекомендовані джерела фінансування проекту (розрахунок), передбачувані потреби в іноземній валюті; умови інвестування, вибір конкретного інвестора, оформлення угоди;
- оцінку ризиків, пов'язаних зі здійсненням проекту;
- планування термінів здійснення проекту;
- оцінку ефективності проекту;
- оцінку економічної і (або) бюджетної ефективності проекту (з використанням бюджетних інвестицій);
- формулювання умов припинення реалізації проекту.

ТЕО проходить позавідомчу, екологічну та інші види експертиз [12].

Пропонується під час відбору проектів на основі ТЕО та іншої документації враховувати такі методичні рекомендації, сформульовані з урахуванням провідного світового та вітчизняного досвіду:

Після завершення розробки ТЕО учасники інвестиційного проекту дають власну оцінку передбачуваних інвестицій відповідно до конкретної мети і можливих ризиків, витрат і прибутків. Чим вища якість ТЕО, тим легшою є робота з оцінкою проекту. До цього моменту з часу виникнення ідеї проекту вже затрачають визначений час і засоби. Вартість передінвестиційних досліджень в загальній сумі капітальних витрат досить велика. Вона складає від 0,7 % — для великих проектів до 5 % — для невеликих обсягів інвестицій. Оціночний висновок покаже, наскільки були виправдані ці виробничі витрати.

Висновок щодо проекту готується національними або міжнародними фінансовими установами. Методи, що застосовуються для оцінювання проекту, стосуються аналізу технічних, комерційних, ринкових, управлінських, організаційних, фінансових і, можливо, економічних аспектів. Дані такої оцінки входять до загального оціночного висновку.

Оціночні висновки, зазвичай, робляться не тільки за конкретним проектом, але також і за галузями промисловості, пов'язаними з ним, і економікою в цілому. Для великомасштабних проектів для складання оціночного висновку може бути потрібною перевірка зібраних даних і аналіз всіх чинників проекту, обумовлений його діловим середовищем, місцем розташування, наявністю ресурсів.

Необхідне опрацювання всіх питань, пов'язаних зі здійсненням інвестиційного проекту, що значною мірою визначає успіх або невдачу проекту в цілому. Недостатньо або неправильно обґрунтований проект приречений на серйозні труднощі у його реалізації, незалежно від того, наскільки успішно робитимуться всі подальші дії.

Висновки

В статті розглянуто методичні аспекти механізму залучення інвестицій у будівництво та реконструкцію об'єктів водогосподарського комплексу протипаводкового призначення. Приділено увагу структурі проектів та механізмам управління ними. Вперше проведено систематизацію та кла-

сифікацію інвестиційних проектів протипаводкового призначення та етапів їх розробки і критеріїв відбору, з урахуванням різних видів інвесторів, призначення протипаводкових споруд та інших ознак і характеристик проектів та водогосподарських об'єктів. Запропоновано рекомендації щодо оптимального відбору проектів на основі ТЕО та іншої документації з урахуванням провідного світового та вітчизняного досвіду. Результати роботи планується використати у проекті «Методичних рекомендацій щодо механізму залучення інвестицій у будівництво та реконструкцію об'єктів водогосподарського комплексу протипаводкового призначення та управління ними» Державного комітету України по водному господарству.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області» № 3036-III (3036—14) від 07.02.2002 (зі змінами і доповненнями).
2. Програма комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиси у Закарпатській області на 2002—2006 роки та прогноз до 2015 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.01, № 1388).
3. Програма комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиса у Закарпатській області на 2006—2015 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12.02.06, № 130).
4. Комплексна програма захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод на період до 2010 року та прогноз до 2020 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.06, № 901).
5. Порядок надання Регіональним фондом підтримки підприємництва фінансово-кредитної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності за рахунок коштів обласного бюджету.
6. Закон України «Про інститут спільного інвестування» № 2801—IV (2801—15) від 06.09.2005 (зі змінами і доповненнями).
7. Крупка Я. Д. Інвестиційний бізнес-план / Я. Д. Крупка, Б. М. Литвин. — К. : 1997.
8. Бизнес-план инвестиционного проекта / [В. М. Попов, Л. П. Кураков, Г. В. Медведев и др.]. — М. : Финансы и статистика, 1997.
9. Голуб Л. Г., Хямаленс В. О. Как управлять инвестициями / Л. Г. Голуб, В. О. Хямаленс // Экономика стр-ва. — 1990. — № 12. — С. 14—22.
10. Калугин В. А. Экспресс-оценка инвестиционного предложения / В. А. Калугин // Финансовый менеджмент. — 2006. — № 3.
11. Федоренко В. Г. Перспективи розвитку капітального будівництва за ринкових умов / В. Г. Федоренко // Про приватизацію : Держ. інформ. бюл. — 1997. — № 2.
12. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1561-XII (1561-12) від 18.09.91 (зі змінами і доповненнями).

Рекомендована кафедрою моделювання та моніторингу складних систем

Надійшла до редакції 22.03.10
Рекомендована до друку 29.04.10

Овчаренко Ірина Іванівна — заступник начальника відділу водогосподарського будівництва та проектних робіт Держводгоспу України (м. Київ), здобувач кафедри менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне).

Державний комітет України по водному господарству (Держводгосп України)